

Suomen tiedekustantajien liitto

Tutkimusjulkaisujen avoimen saatavuuden linjaus Kokooma- ja yksittäisteosten osalinjaus, versio 1.0

Lausunto jätetty 4.3.2022 kello 17.47 (uusi eräpäivä 18.3.2022)

<https://avointiede.fi/fi/ajankohtaista/uusia-osalinjauksia-kommentoitavana>

JOHDANTO

Suomen tiedekustantajien liitto pitää erittäin myönteisenä, että kotimaisen kustannustoiminnan edellytysten turvaaminen ja kehittäminen otetaan huomioon ja että avoimen julkaisemisen kestäväan rahoittamiseen halutaan etsiä yhteinen ratkaisu. Tämä on välttämätöntä, jotta avoimuus voi toteutua ja kotimaisten kielten asemaa tieteen kielinä voidaan vaalia ja kehittää.

Väittämä ”Euroopassa vallitsee erityisesti monografioiden avoimuuden tavoitteita määriteltäessä selkeä konsensus, joten on selvää, että myös tässä osalinjauksessa noudatetaan yleistä eurooppalaista tavoitteenasettelua” on harhaanjohtava. Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että tämä konsensus vallitsee avoimuusliikkeen ja Plan S:n piirissä – mutta katsetta tulisi avartaa. Yhtä ”Eurooppaa” ei ole olemassa tässäkään asiassa, ja näkemykset vaihtelevat sekä alueellisesti että toimialoittain. Kaupallinen kustannusliiketoiminta korostuu erityisesti Länsi-Euroopassa, jonka rooli tieteessä ja tiedekirja-alalla on merkittävä.

MÄÄRITELMÄT

Suomen tiedekustantajien liitto katsoo, että dokumentin ja sen määritelmien tulisi olla muotoilultaan yksiselitteisen selviä. Seuraavat kohdat kaipaavat täsmennyksiä:

”Välitön avoimuus ei ota suoraan kantaa julkaisujen jatkokäyttöoikeuksiin, vaan ne määritellään erikseen.” Mitä tämä tarkoittaa? Mitä, missä, milloin, miksi? Onko kyse jostain lisenssi(tyyppi)stä, jota kuitenkin suositellaan epäsuorasti? Näin voisi tulkita asian muotoilun ja linjauksen aatteellisen viitekehyksen perusteella.

Tutkijan monopolvisessa ja -sanaisessa määritelmässä selvempää olisi sanoa suoraan, ketä linjaus EI koske.

Alaviite 5: Tarkoittaako ”kansainvälinen julkaisuarkisto” ulkomaista julkaisuarkistoa vai voiko ”kansainvälinen julkaisuarkisto” sijaita myös Suomessa? Toisin sanoen: Ratkaiseeko sijainti vai sisältö? Vastauksella voi olla merkittäviä vaikutuksia. Suomen tiedekustantajien liitto pitää myönteisenä, että kustantajan järjestämää riippumatonta vertaisarviointia pidetään laadun kriteerinä.

Alaviite 3: Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että TENKin suositus tekijyydestä sopimiseksi on vaatimaton eikä turvaa kansainvälisessä julkaisu ympäristössä toimivaa tutkija-kirjoittajaa. Eduksi olisi nojata esimerkiksi Committee on Publication Ethics COPE:n ja International Committee of Medical Journal Editors ICMJE:n ohjeistuksiin ja tapausesittelyihin kattavamman ymmärryksen ja suojan saamiseksi. Suositus pyrkii ykköskirjoittajaksi tietty julkaisuformaatti mielessään on omiaan lisäämään vaikeuksia.

STRATEGISET PERIAATTEET JA NIIDEN TOTEUTTAMISEN VASTUUT

Periaate 1: Kaikilla tutkijoilla on tasavertainen mahdollisuus julkaista tutkimuksensa ja saattaa se avoimesti saataville riippumatta tutkimusalasta, rahoituspohjasta tai uravaiheesta

Suomen tiedekustantajien liitto toteaa, että tasavertaisuuden ajatus on ihanne, jonka perustat vaikuttavat epärealistisilta. Miten tutkimusorganisaatioiden on tarkoitus varmistaa, ”että kaikilla organisaatioon affilioituneilla tutkijoilla on tasavertaiset mahdollisuudet avoimeen julkaisemiseen, riippumatta tutkimusalasta, uravaiheesta tai tutkimushankkeen rahoituspohjasta”?

Tutkijoiden julkaisumahdollisuudet tuskin ovat tasaveroisia, vaikka kaikkien tutkimusorganisaatioiden rahoituspohja, henkilöstökoulutuksen laatu ja julkaisutyön tukipalvelut olisivat erinomaisia ja yhdenmukaisia. Tutkijoiden julkaisuaktiivisuus ja työn laatu vaihtelevat. Suomen tiedekustantajien liitto korostaa, että vertaisarvioitujen julkaisutoiminnan kriteereitä ei tule löyhentää tasaveroisuuden saavuttamiseksi.

Lisäksi: Tasavertaisuuden haasteiden arvioinnin ja jatkuvan seurannan lisääminen Avoimen tieteen koordinaation tehtäviin tuntuu epärealistiselta suhteessa käytettävissä oleviin resursseihin ja osaamiseen. Suomen tiedekustantajien liitto on huolissaan niin koordinaattoreiden jaksamisesta kuin arvioinnin ja seurannan laadusta, mikäli sitä tehdään tehtäviin nähden puutteellisilla resursseilla. Resursseja paikkaavien työryhmien työ jää lyhytjänteiseksi, asiantuntemuksen laatu vaihtelee ja tieto kulkee huonosti. Lisäksi työryhmissä työskennellään oman toimen ohella ilman aikaresurssia ja kunnon korvausta. Suomen tiedekustantajien liitto pitää tällaista tilannetta kestäättömänä.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa yleisesti, että julkaisevat tutkijat ovat julkaisujensa oikeudenhaltijoita, joiden tulisi itse saada päättää tuotostensa julkaisemisen tavasta tieteen vapauden hengessä. Tämän tulee sisältää myös tasavertainen ja vapaa mahdollisuus valita julkaisujen kanavat, lisenssit, kieli ja muoto riippumatta tutkimusalasta, uravaiheesta tai tutkimushankkeen rahoituspohjasta – ja ilman organisatorista tai tiedepoliittista painostusta. Sopimusten osapuolia ovat tekijät ja kustantajat.

Periaate 2: Tieteellisten julkaisujen laadun arvioinnissa arvioidaan erikseen yksittäisen tutkimusjulkaisun laatua

Periaatetta ja siihen liittyviä indikaattoreita, kriteereitä ja alaviitettä 6 olisi syytä avata ja lähteistää selvemmin. Kunkin osalinjauksen olisi hyvä toimia itsenäisenä dokumenttina lukijaa palvellen.

Periaate 3: Kotimaisen kustannustoiminnan osalta avoimuuden tavoitteiden toteuttaminen edellyttää tutkimusyhteisön sitoutumista esitettyihin toimenpiteisiin

Suomen tiedekustantajien liitto pitää tätä periaatetta erittäin tärkeänä ja lupauksena siitä, että kirjojen avoimuuden edistäminen kotimaassa voi edetä vain, jos suomalaisen tiedekustannus- ja -julkaisutoiminnan rahoitukseen löydetään yhteinen, kestävä ratkaisu. Ratkaisun löytämistä tulisi kiirehtiä niin, että se on valmis hyvissä ajoin ja ennen muiden toimien edistämistä.

TAVOITTEET JA NIIDEN EDELLYTTÄMÄT TOIMENPITEET

Tavoite 1

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että julkaisun lisenssin tehtävänä on turvata kaikkien oikeudenhaltijoiden oikeudet. Siten liitto vaatii, että tavoitteen kohta 1a muotoillaan uudelleen niin, että kirjoittajien lisäksi huolehditaan tasaveroisesti kustantajien oikeuksista. Näin kunnioitetaan molempien osapuolten sopimusvapautta, joka on kirjattu perusoikeutena Suomen lakiin.

Huomionarvoista ja valitettavaa on, että kohdat 1a ja 1b ottavat tutkimusorganisaatioiden julkaisuarkistot ja rinnakkaistallennusoikeuden annettuna tilanteessa, jossa molemmat ovat kiistanalaisia ja avoimia tekijänoikeuslain uudistuksen asetelmassa. Kustantajalla on oikeus asettaa ehtoja rinnakkaistallentamiselle tai kieltää se. Yliopisto tai muu tutkimusorganisaatio ei voi kiertää avoimen julkaisemisen kustannuksia omavaltaisella rinnakkaistallentamisella tai perustamalla omia julkaisuarkistojaan.

Toimenpiteiden osalta on muotoilun perusteella epäselvää, onko kustantajien kanssa sopijapuolena tutkimusorganisaatio vai kirjoittaja, jonka oikeuksista halutaan huolehtia.

Toimenpiteet, kohdat 3 ja 6:

Suomen tiedekustantajien liitto pitää erittäin tärkeänä kansallisen toimintaympäristön erityisyyden huomioon ottamista. Liitto on kuitenkin huolissaan Avoimen tieteen ja tutkimuksen koordinaation kasvavasta tehtävämäärästä suhteessa käytettävissä oleviin resursseihin ja osaamiseen (ks. kommentit Periaatteen 1 kohdalla).

Suomen tiedekustantajien liitto vaatii ”kohtuullisen maksun” realistista ja kustantajan kannalta todenmukaista määrittelyä ja nopeaa etenemistä määrittelytyössä. Nyt maksujen arviointi jätetään tulevaisuuteen, vaikka maksujen kohtuullisuus kirjataan linjauksiin. Dokumentin nykyinen muotoilu myös viittaa siihen, että päätöksen kohtuullisuudesta tekevät ensisijaisesti tutkimusorganisaatiot ja tutkimusrahoittajat. On kuitenkin huomattava, että tutkimusorganisaatioilla ja -rahoittajilla voi olla täysin virheellinen käsitys siitä, millä tasolla kohtuulliset kustannukset ovat ja kuinka paljon kuluja julkaisun tekemiseen liittyy. Väärä tieto tai tiedon puute tekee tilanteesta kestävämmän kustantajille.

Toimenpiteet, kohta 4:

Suomen tiedekustantajien liitto pitää tätä kirjausta potentiaalisesti erittäin ongelmallisena. Onko tarkoitus rinnakkaistallentaa joka tapauksessa, vaikka sopimusta kustantajan kanssa ei syntyisi tai todellisiin kustannuksiin ja elinkeinotoiminnan vaatimuksiin perustuva hinta ei tyydyttäisi (ks. myös edellä kohta 3)? Jos asiasta päättää tutkimusorganisaatio, se ohittaa niin tekijöiden kuin kustantajienkin oikeudet.

Liitto huomauttaa myös yleisesti, että ajatus kirjoittajien oikeuksien turvaamisesta avoimuudella on harhaanjohtava ja vaatii neutraalia täsmentämistä varsinkin, kun monilla tutkijoilla tai heidän organisaatioillaan ei ole aikaa ja valmiuksia selvittää asiaa. Esimerkiksi kansallisesti suositeltu CC BY -lisenssi mahdollistaa kaupallisen jatkokäytön ja muokkaukset tavoilla, joka tuskin turvaa kirjoittajien

oikeuksia ja tulisi monelle tutkijalle yllätyksenä, mikäli dokumentissa kuvaillut riskit toteutuisivat. On siis erittäin hyvä, että tässä osalinjauksessa sanotaan eksplisiittisesti, että ”CC BY -lisenssiä ei suositella käytettäväksi avointen tiedekirjojen yhteydessä”.

Alaviite 7: Julistuksen allekirjoittajien näkökulmasta suomalaisen tiedeyhteisön määritelmä edustaa tässä kohden vain valikoitua joukkoa. Suomen tiedekustantajien liitto toivoo tämän kapea-alaisuuden muuttuvan yleisesti. Huomionarvoista on, että suurin osa tieteen kustantajista ja julkaisijoista sekä tieteen yksityisistä rahoittajista ei ole halunnut sitoutua julistukseen. Yksityisten allekirjoittajien määrä on kovin pieni. Alaviite näyttää liioittelevan sitoutumisen laajuutta.

Tavoite 2

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että kustantamoille esitetty joko-tai-vaatimus välittömästä avoimuudesta tai rinnakkaistallentamisesta 12 kuukauden embargolla on omiaan aiheuttamaan ongelmia erityisesti kansainvälisten suurten kustantajien kanssa. Se on kohtuuton myös kotimaisille tiedekustantajille niin kauan kun kestävää, jatkuvaa rahoituspohjaa ei ole varmistettu.

Suomen tiedekustantajien liitto toivoo hartaasti, että kansainvälisille kustantamoille valuvat avoimuusmaksut eivät ole pois kotimaisen tiedekustannus- ja julkaisukentän toimintaedellytysten turvaamiselta ja kehittämiseltä.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa, että varsinkin kaupallisille kustantajille 12 kuukauden embargo on lyhyt aika, koska laadukas tiedekirja kestää oppikirja- ja muuta käyttöä vähintään 3–5 vuotta, Suomessa usein kauemminkin. Kiistelty rinnakkaistallentaminen ei siis ole suoraviivainen vaihtoehto kustantajan järjestämälle välittömälle avoimuudelle. Välitöntä avoimuutta ei tule tulkita ilmaiseksi, eikä kustantajalle syntyviä kuluja voida ohittaa rinnakkaistallentamisella, mikäli esimerkiksi hinta ei tyydytä.

Huomionarvoista ja valitettavaa siis on, että tavoite ottaa tutkimusorganisaatioiden julkaisuarkistot ja julkaisujen rinnakkaistallennusoikeuden annettuna tilanteessa, jossa molemmat ovat kiistanalaisia ja avoinna Suomen tekijänoikeuslain uudistuksen asetelmassa. Huomattakoon myös, että Suomen lain voimassaolo päättyy Suomen valtion rajoilla eikä esimerkiksi suurten ulkomaisten kustantajien tarvitse välittää Suomessa kirjatusta linjauksista. Pahimmillaan linjaus alkaa heikentää suomalaisten kirjoittajien kiinnostavuutta kansainvälisten kustantajien ja tutkimusryhmien silmissä.

Toimenpideluettelossa on myönteistä, että kustantajat luetaan tässä osaksi suomalaista tiedeyhteisöä (kohta 6). Pyrkimys yhteistyöhön on erittäin tervetullut. Suomen tiedekustantajien liitto pitää kestäväälle ratkaisulle välttämättömänä, että kotimaisten kustantajien avoimista palveluista syntyvät kulut korvataan kustantajille ja että toimintaa voidaan kehittää. Resurssien järkevä kohdentaminen on ensiarvoisen tärkeää. Huomattakoon myös, että tieteenalat ja kielet ovat eriarvoisessa asemassa.

Toimenpiteet, kohta 4:

Suomen tiedekustantajien liitto pitää tätä kirjausta erittäin ongelmallisesti muotoiltuna. Onko tarkoitus rinnakkaistallentaa joka tapauksessa, vaikka sopimusta kustantajan kanssa ei syntyisi tai todellisiin ja elinkeinotoiminnan vaatimuksiin perustuva hinta ei tyydyttäisi? Jos asiasta päättää tutkimusorganisaatio, se ohittaa niin tekijöiden kuin kustantajienkin oikeudet. Kiistanalaisen rinnakkaistallentamisoikeuden ottaminen annettuna on kohtuutonta, varsinkin tekijänoikeuslain

meneillään olevan uudistamisen asetelmassa ja niin kauan kuin kestävä kotimainen rahoitusratkaisu on avoinna.

Tavoite 3: Tieteellisten julkaisukanavien ja julkaisujen kokonaishinnat ovat läpinäkyviä ja julkisia

Suomen tiedekustantajien liitto toivoo, että vaatimusta hinnoittelun ja sopimusten julkisuudesta harkittaisiin tai se ainakin perusteltaisiin kunnolla. Tietojen väärinkäytön riski tulisi ottaa huomioon.

Liitto vierastaa kategorisia, yksipuolisia vaatimuksia yksityisille toimijoille, varsinkin koska kenttä on heterogeeninen ja koska kotimaisen tiedekustantamisen kestävä rahoitus on ratkaisematta. Yksipuolisten vaatimusten esittämisen sijasta asiaa tulisi lähestyä vapaaehtoisuuden perustalta niin, että tietojen julkistaminen tehtäisiin toimijoille hyödylliseksi.

Suomen tiedekustantajien liitto muistuttaa, että huomattava osa suomalaisesta tiedekustannus- ja -julkaisu- toiminnasta on yksityistä yritystoimintaa. Liikesalaisuutta ja elinkeinonharjoittajien itsemääräämisoikeutta on kunnioitettava.

Toisaalta: Esimerkiksi kädestä suuhun elävien ja pitkälti vapaaehtoistyön varassa toimivien seurakustantajien osalta numeroihin keskittyminen voi antaa harhaanjohtavan kuvan todellisista kustannuksista, mikäli esimerkiksi työtunteja ei ole hinnoiteltu tai niiden hinnoittelu on puutteellista. Tämä on tavallista ja voi muodostua ongelmaksi, koska tutkimusorganisaatioilla ja -rahoittajilla voi olla täysin virheellinen käsitys siitä, millä tasolla kohtuulliset kustannukset ovat ja kuinka paljon kuluja julkaisun tekemiseen liittyy. Väärä tieto tai tiedon puute tekee tilanteesta kestävämmän kustantajille.

OSALINJAUKSEN RISKIT

Suomen tiedekustantajien liitto pitää erittäin myönteisenä, että osalinjauksen riskejä on arvioitu.

Strategiset periaatteet

Strategisten periaatteiden **riski 1** on arvioitu pieneksi. Tutkija-kirjoittajilta vaadittavan perehtymisen ja rahoituksen hankkimisen näkökulmasta se kuitenkin näyttäytyy vähintään kohtalaisena. Kotimaisten tiedekustantajien näkökulmasta pulmaksi voi osoittautua vajavainen rahoitus ja siitä aiheutuva resurssien hukkaaminen tinkimisneuvotteluihin, joista on jo havaittu joitakin merkkejä. Käyttäjälle maksuton avoimuus on korvattava teoksen kustantajalle ilman toistuvia ”vääntöjä” tutkimusorganisaation hallinnon tai tutkimusrahoittajan kanssa. Julkaisusopimukset ovat oikeudenhaltijoiden välisiä. Kirjoittajan itsemääräämisoikeus ja sopimusvapaus toteutuvat huonosti, mikäli tutkimusorganisaatiot ja rahoittajat alkavat sanella sopimusneuvottelujen sisältöä. Riskinä on, että vastuut muuttuvat epäselviksi ja hyvin toimineista prosesseista tulee raskaita ja kalliita.

Suomen tiedekustantajien liitto pitää **riskin 2** tunnistamista ja ehkäisemistä erittäin tärkeänä. Riski on valitettavan suuri, mutta sitä voidaan ennakoida ja sen välttämiseen voidaan sitoutua. Kriittistä on, että jatkuviin kustannuksiin sitoudutaan reilusti, vastuullisesti ja avoimesti, kotimaisen tieteen ja luotettavan tiedonvälityksen eduksi. Suomen tiedekustantajien liitto on vahvasti samaa mieltä siitä, että asia ei koske vain tiedeyhteisöä vaan koko lukevaa ja koulututtuvaa yhteiskuntaa. Monet tiedekirjoista ovat myös suosittuja tietokirjoja ja edustavat tieteen kasvoja lukevalle yleisölle.

Suomen tiedekustantajien liitto huomauttaa myös, että toimintaedellytysten turvaamisen lisäksi niiden kehittäminen tulisi mainita ja sisäistää nykyistä vahvemmin. Liitto on samaa mieltä siitä, että

vastineeksi tieteen kustantajien on arvioitava omaa toimintaansa kriittisesti. Rahoitusmallin kestävä ratkaiseminen auttaa tässä työssä, jota on vaikea toteuttaa muiden toimien ohella ilman tarvittavaa resursointia.

Tavoitteet ja niiden edellyttämät toimenpiteet

Tavoitteen 1 riski 1 on todellinen. Neuvottelujen epäonnistuneesta historiasta voidaan kuitenkin oppia ja siihen voidaan sitoutua. Tahto ja asenne ratkaisevat.

Suomen tiedekustantajien liitto toistaa kantansa, jonka mukaan suomalaiset tiedekustantajat haluavat julkaista avoimesti ja kertoa tieteen tuloksista mahdollisimman laajalle yleisölle. Käyttäjälle maksuttoman julkaisemisen kustannukset on kuitenkin korvattava julkaisujen kustantajille vastineeksi niiden tekemästä työstä. Tässä työssä tutkimuksen laadun riippumaton varmistaminen on ensiarvoisen tärkeässä asemassa, eikä sitä voida ohittaa tutkimusorganisaatioiden vaihtoehtoisilla järjestelyillä.

Suomen tiedekustantajien liitto yhtyy **tavoite 1:n riskiarvioon 2**. Huolena on, että kansainvälisille kustantamoille valuvat avoimuusmaksut ovat pois kotimaisen tiedekustannus- ja julkaisukentän toimintaedellytysten turvaamiselta ja kehittämiseltä. Suurten kaupallisten kustantamojen ei tarvitse välittää suomalaisista avoimuuslinjauksista, suostua rinnakkaistallentamiseen tai tinkiä hinnoistaan. Kotimaisilla tiedekustantajilla ei ole resursseja toistuvaan, tuloksettomaan ja periaatteellisesti kohtuuttomaan tinkimiseen.

Suomen tiedekustantajien liitto jakaa myös arvion **riskistä 1 tavoitteessa 2**. Kotimaiset tiedekirjojen kustantajat ovat olleet proaktiivisia avoimuuden kehittäjiä ja tuntevat toimialansa erinomaisesti. Mikäli kestävä rahoitusratkaisu löytyy ja siihen sitoudutaan, tulevaisuus näyttää valoisalta. Suomen tiedekustantajien liitto on jo osaltaan sitoutunut kustantajien ja kustannustoimittajien laaja-alaiseen koulutukseen ja kokeilevan kehitystyön rahoittamiseen.

Tavoite 2, riski 2: Suomen tiedekustantajien liitto katsoo, että asenteet aiheuttavat vähintään kohtalaisen riskin. Liitto pitää realistisena huolta siitä, että avoimen kustannus- ja julkaisutoiminnan jatkuviin kustannuksiin ei sitouduta. Tällä hetkellä tutkimusorganisaatioissa tuntuu esiintyvän vahvaa näkemystä siitä, että esimerkiksi rinnakkaistallentamisella on hyväksyttävää ohittaa avoimen julkaisemisen kustannuksia. Tämäkin dokumentti on näiltä osin ristiriitainen: Kohta 4 tavoitteissa 1 ja 2 herättää syvää huolta Suomen tiedekustantajien liitossa, kuten edellä ilmaistaan.

Suomen tiedekustantajien liitto katsoo, että **riski 3** on pientä suurempi eli vähintään kohtalainen. CC BY -lisenssi epää kirjoittajalta oikeuden puuttua tulosten muokkaamiseen ja julkaisujen sisällyttämiseen esimerkiksi kaupallisiin oppimateriaalipaketteihin. Suomen tiedekustantajien liitto muistuttaa, että tämä riski koskee mitä suurimmassa määrin myös yksittäisiä artikkeleita ja tulokset voivat tällöinkin olla ”epätoivottuja”. Suomen tiedekustantajien liitto pitää yleisiä ”yksi ratkaisu sopii kaikkeen” -lisenssisuosituksia monin tavoin ongelmallisina. On siis erittäin hyvä, että tässä linjauksessa ”CC BY -lisenssiä ei suositella käytettäväksi avointen tiedekirjojen yhteydessä”.

Riski 4 toteutuu asteittain ja vaiivahkaa ja on Suomen tiedekustantajien liiton näkemyksen mukaan kohtalaista suurempi. Riskiä vahvistaa tutkimusorganisaatioiden kapea katse: se, että julkaisu tai sen osa löytyy tutkijoille tutuista ja helposti saavutettavissa olevista kanavista, ei tarkoita sitä, että tiedosta kiinnostunut kansalainen löytäisi tiedon helposti. Suomen tiedekustantajien liitto katsoo, että tätä riskiarviota kannattaisi tarkistaa: Hitaiden vaikutusten tullessa näkyviin vahinko on jo tapahtunut ja tilannetta on hyvin vaikeaa (ellei mahdotonta) korjata. Suomen tiedekustantajien liitto

pitää yleisesti huolestuttavana erityisesti humanististen alojen heikkenevää arvostusta myös suomalaisissa tutkimusorganisaatioissa.

SANASTO

Suomen tiedekustantajien liitto esittää seuraavia täsmennyksiä osalinjausluonnoksen sanastoon:

Julkaisuviive tunnetaan yleisesti myös embargona. Tämä sana olisi hyvä lisätä mukaan selvyiden vuoksi.

ESACin määritelmää tulisi täsmentää. ”Kansainvälisen infrastruktuurin” sijasta olisi läpinäkyvämpää puhua kirjastoammattilaisten verkostosta, jota ylläpidetään Max Planckin digitaalisessa kirjastossa Saksassa ja joka tavoittelee maksutonta avointa julkaisemista. Näin määritelmä vertautuisi esim. FinElibin määritelmän tarkkuuteen ja toisi esiin taustan ja tavoitteet.

Tekijänoikeuden näkökulmasta kokoomateoksen tekijöitä ovat myös yksittäisten artikkelien kirjoittajat. Myös kokoomateoksilla on ISBN (joka sekin kannattaisi selittää tässä sanastossa).

Rinnakkaistallennus ei ole alkuperäisestä julkaisijasta riippumatonta, vaan esimerkiksi kirjan kustantaja voi asettaa sille ehtoja. Täydennys Green Open Access olisi tässä informatiivinen.

Yksittäisteos voi olla myös yhden kirjoittajan kokonaan kirjoittama monografia, toisin kuin sanasto ja osalinjauksen otsikko määrittelevät. Olisi syytä mainita myös sana monografia. Selkeyden vuoksi voisi valita yksittäisteoksen ja erillisteoksen välillä.

YLEISTÄ

Dokumentista puuttuu tärkeä avoimuuden sivuvaikutus, johon Suomen tiedekustantajien liitto vaatii linjaajilta eksplisiittistä kantaa:

Miten toimitaan ilmaisen avoimuuden asetelmassa, mikäli kirjasta tulee bestseller? Asia on ensiarvoisen tärkeä, koska menestyksen korvaamatta jättäminen voi tarkoittaa merkittävää tulonmenetystä sekä kirjoittajalle että kustantajalle. Miltä taholta, millä kriteereillä ja missä määrin tämä avoimuudesta johtuva tulonmenetys korvataan – ja kuinka asiaa voidaan ennakoida? Entä kuinka toimitaan elinkaareltaan pitkien teosten uusinta- ja täydennyspainosten kanssa? Mikäli tutkimusorganisaatiot ja tutkimusrahoittajat haluavat vaikuttaa kustannussopimusten sisältöön, myös tämänkaltaisiin asioihin on löydettävä reiluudessaan kestävä ratkaisu.

Osalinjauksessa ja sen jalkauttamista pohjustavassa rahoitusratkaisussa tulee siis ottaa huomioon, että käyttäjälle maksuton avoimuus voi vakavasti vahingoittaa oikeudenhaltijoiden taloudellista etua. Asia koskee mitä suurimmassa määrin myös kirjoittajia, joiden edun turvaamisella avoimuutta perustellaan: Huomattava osa kotimaisten tiede- tai tietokirjojen kirjoittajista on tietokirjailijoita, joiden elintasoon ja työskentelyolosuhteisiin kirjoista saatu (tai saamatta jäävä) tulo vaikuttaa tuntuvasti. Kirjatulo voi parantaa myös tutkijanpalkkaa nauttivien kirjoittajien elämää, koska se voi täydentää tutkimushankkeiden rahoitusta, laajentaa tutkijan käytettävissä olevaa ostopalveluvalikoimaa ja mahdollistaa kirjoitusretriitit ja tutkimusmatkat muusta työstä vapaana.

Suomen tiedekustantajien liiton mielestä artikkeleita koskevaan avoimuuden linjaukseen olisi syytä palata ennen rahoitusvalmistelujen käynnistämistä, koska ymmärrys kotimaisen tiedekustannus- ja

julkaisutoiminnan erityisistä haasteista ja yhteistyön välttämättömyydestä on nyt laajempi ja syvempi. Kokonaisuudelle kotimaassa olisi eduksi, että nämä dokumentit olisivat linjassa keskenään.

Lisäksi:

Suomen tiedekustantajien liitto pitää myönteisenä osalinjauksen laatineen työryhmän kokoonpanon laaja-alaisuutta. Liitto toivoo, että eri näkökantoja edustavien oikeudenhaltijoiden asiantuntemusta hyödynnettäisiin jatkossa laajasti myös muita Avoimen tieteen koordinaation osalinjauksia laadittaessa. Liitto pyytää huomaamaan, että työryhmään kuuluvat Suomen tiedekustantajien liiton hallituksen jäsenet eivät ole osallistuneet tämän lausunnon valmisteluun.

Voisiko dokumentin otsikko olla selvemmin ja yksinkertaisemmin esimerkiksi ”Artikkelikokoelmien ja monografioiden avoimuuden osalinjaus”? Dokumentin yleisö ymmärtää nämä termit, ja sanastoepäselvyyksien riski hälvenee.

Dokumentin kieliasu on paikoitellen raskas, epätäsmällinen tai harhaanjohtava. Luettavuus hyötyisi ammattitaitoisen, asiaa syvällisesti tuntevan editorin avusta.

Suomen tiedekustantajien liitto edustaa 142 kotimaista tieteen kustantajaa ja julkaisijaa.

<https://tiedekustantajat.fi/>